

מחקר עיון ויצירה

כתב עת אלקטרוני
בהוצאת המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים

גליון מס' 15, תשפ"ו, 2026

ניתן לקריאה באתר המכללה
<http://www.dyellin.ac.il>

**מדידה והערכה של אוריינות פיננסית בישראל: הבדלים
דמוגרפיים ומגדריים בקרב תלמידי תיכון.**

ד"ר יעקב יתח, המכללה האקדמית צפת

תקציר

המאמר מעריך את מצב האוריינות הפיננסית בקרב בני נוער בישראל, בהתבסס על כלי מדידה מתוקף להערכתה. מטרת המחקר לבחון את רמת האוריינות הפיננסית בישראל: ידע, עמדות, והתנהגות כלכלית, ולברר כיצד משתנים אלה מושפעים ממאפיינים דמוגרפיים שונים. המסגרת המושגית במחקר זה נסמכת על רשת החינוך הבינלאומית של ה-OECD, והיא מאפשרת לקובעי מדיניות ואנשי חינוך בחינה אחידה, אמפירית וברת השוואה בין ספר וקבוצות אוכלוסייה. ממצאי המחקר מצביעים על פערים מובהקים באוריינות הפיננסית על בסיס מגדר ומעמד חברתי-כלכלי, ועל קשר חלש בלבד בין ידע פיננסי לבין התנהגות כלכלית בפועל. לא נמצאו הבדלים מובהקים בידע, בעמדות או בהתנהגות בין תלמידים שהשתתפו בתכנית חינוך פיננסי לבין אלה שלא, ממצא המשתלב עם מטא-אנליזות בינלאומיות המדגימות אפקט התנהגותי מוגבל של תכניות חינוך פיננסי מסורתיות. ממצאי המחקר מספקים בסיס לפיתוח תכניות לימוד מותאמות הקשר, אשר ייתנו ביטוי ללמידה חווייתית ומעשית, המכילה גורמים לא קוגניטיביים, פסיכולוגיים, רגשיים ומשפחתיים המשפיעים על תהליך קבלת ההחלטות של התלמיד. המאמר מציג תשתית רעיונית לפיתוח תכנית לאומית מותאמת הקשר תרבותי, אתני ומגדרי בחינוך פיננסי.

רקע תאורטי

1.1 אוריינות פיננסית ומסוגלות פיננסית: הגדרות ועקרונות

אוריינות פיננסית מוגדרת כיכולת להבין, לנתח ולהשתמש במידע פיננסי לצורך קבלת החלטות כלכליות מושכלות וניהול משאבים באופן אחראי לאורך החיים. ההגדרה מורכבת משלושה מרכיבים: ידע פיננסי, עמדות בנוגע להתנהלות כספית והתנהגות כלכלית. בשנים האחרונות התפתח מושג ה-מסוגלות פיננסית, המשלב ידע עם תחושת מסוגלות, ביטחון עצמי ויכולת יישום מעשית של הידע בסביבה כלכלית משתנה. לפי גישה זו, חינוך פיננסי אפקטיבי, תורם לפיתוח אדם שמסוגל לפעול בעצמאות, להבין סיכונים ולממש את הידע בחיי היומיום (OECD, 2022).

1.2 אוריינות פיננסית בישראל

בישראל, הנושא של אוריינות פיננסית עלה למרכז הבמה בעקבות השתתפות המדינה במבחן - PISA 2012 אשר מדד את רמת האוריינות הפיננסית של תלמידים בגיל 15. ישראל קיבלה ממוצע של 476 נקודות, מתחת לממוצע ה-OECD (500 נקודות), ודורגה במקום ה-14 מתוך 17 מדינות. משמעותי במיוחד היה הפער בין תלמידים בבת-ספר דוברי עברית (489 נקודות) לבין אלה בבת-ספר דוברי ערבית (381 נקודות), פער של כ-108 נקודות. בקרב האוכלוסייה הכוללת בישראל נמצאו רמות אוריינות פיננסית נמוכות יחסית, במיוחד בכל הנוגע להבנת סיכונים פיננסיים, נגישות לשירותים בנקאיים דיגיטליים ופעלתנות פיננסית (בנק ישראל, 2025); הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2014).

1.3 פערים מגדריים בישראל

הפערים המגדריים באוריינות הפיננסית בישראל אינם מתמצים בהבדלים כמותיים פשוטים בין הישגי בנים ובנות, אלא משקפים דפוסים חברתיים, תרבותיים ופסיכולוגיים עמוקים יותר. אף שבנים נוטים להשיג ציונים גבוהים יותר במבחני ידע פיננסי, אין בכך בהכרח להעיד על התנהגות פיננסית נבונה או אחראית יותר. מחקרים בינלאומיים מראים כי בקרב נשים ובנות ניכרת רמה נמוכה יותר של ביטחון עצמי פיננסי ותחושת מסוגלות, גם כאשר רמת הידע האובייקטיבית שלהן דומה לזו של גברים.

בישראל, נמצא קשר עקבי בין מגדר, השכלה ורקע חברתי-תרבותי לבין רמות האוריינות הפיננסית. מחקר שנערך בקרב האוכלוסייה החרדית והכללית הצביע על כך שגברים ובנות חרדיות מפגינות רמות אוריינות פיננסית נמוכות במיוחד, בעיקר בשל היעדר חשיפה לתכנים כלכליים פורמליים, נגישות מוגבלת לשירותים בנקאיים ותלות כלכלית בגברים. ממצאים אלה משקפים פערים מבניים המתפתחים כבר בגיל צעיר, כחלק מתהליך החברות המגדרי, שבו בנים מעודדים לגלות עצמאות, תכנון ורציונליות כלכלית, בעוד שבנות נחשפות פחות להתנסויות של קבלת החלטות פיננסיות (BenDavid-Hadar & May-Yazdi, 2018).

הפערים המגדריים מתעצמים בקרב קבוצות מיעוט בישראל, ובעיקר בחברה הערבית והחרדית. מחקר מבוסס ניסוי בקרב אוכלוסיות אלה העלה כי ההיענות להתערבויות שנועדו לעודד חיסכון פיננסי הייתה נמוכה משמעותית בקרב נשים, צעירות ובוגרות כאחת. החוקרים הצביעו על שילוב של גורמים תשתיתיים, כמו נגישות דיגיטלית מוגבלת, אוריינות טכנולוגית נמוכה וחוסר אמון במוסדות פיננסיים, לצד גורמים חברתיים כגון נורמות מגדריות המצמצמות את מעורבותן של נשים בניהול משק הבית ובקבלת החלטות כלכליות (Swirski, 2023).

מנקודת מבט חינוכית, הפערים הללו מחייבים עיצוב תכניות חינוך פיננסי ונגישות ומותאמות מגדר. תכניות אלו צריכות להכיר בכך שחסמים פסיכולוגיים, כגון חרדה ממתמטיקה, הימנעות מקבלת החלטות כלכליות ותחושת חוסר שליטה, עלולים לעכב את פיתוח המסוגלות הפיננסית של בנות. מומלץ לפיכך, להטמיע מודלים חינוכיים המעודדים השתתפות שוויונית בלמידה פיננסית, לחשוף תלמידות לנשים מצליחות המשמשות דוגמה בתחומי הכלכלה והעסקים, ולפתח מיומנויות של קבלת החלטות עצמאית, אחריות וביטחון עצמי בתחום הפיננסי (Haag & Brahm, 2025).

1.4 פערים חברתיים-כלכליים והקשר אתני-תרבותי בישראל

הקשר בין רקע סוציו-אקונומי לרמת אוריינות פיננסית הוא אחד הקשרים המובהקים בספרות (OECD, 2024). בישראל נמצא כי תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה מפגינים ידע פיננסי גבוה יותר, עמדות חיוביות יותר והתנהגות פיננסית אחראית יותר. לעומתם, תלמידים מרקע נמוך, במיוחד בקרב החברה הערבית והחברה החרדית, מתמודדים עם חסמים משמעותיים כגון: היעדר נגישות לשירותים פיננסיים, חסמים לשוניים, חשיפה פחותה לתשתיות מידע פיננסי ודיגיטלי, ושיח פיננסי מועט במשפחה. בקרב האוכלוסייה הערבית נצפו נתונים מדאיגים: רק כ-87% ממשקי הבית בחברה הערבית מחזיקים חשבון בנק פעיל או משתמשים באופן סדיר בשירותים בנקאיים כגון: פיקדונות, אשראי או ניהול חשבון עו"ש, בהשוואה לכ-100% באוכלוסייה היהודית. כ-10% בלבד מסניפי הבנקים, ממוקמים ביישובים ערבים, ו-72% ממשקי הבית הערבים מדווחים על קושי בהשגת הלוואות עסקיות, לעומת 35% במשקי בית יהודיים.

בשני המגזרים, ערבי וחרדי, שיעורי העוני גבוהים ונתוני מעורבות בשוק העבודה נמוכים יחסית. במחקר שבחן אוכלוסייה חרדית בישראל נמצא קשר חיובי בין רמת השכלה גבוהה לרמת האוריינות הפיננסית, כך שלאנשים עם יותר הכשרה פורמלית בתחום, יש סיכוי גבוה יותר להשיג אוריינות פיננסית גבוהה. בהקשר זה, החינוך הפיננסי עוסק לא רק בהקניית ידע, אלא גם בהתמודדות עם אילוצים מבניים ותרבותיים, ביטחון כלכלי נמוך, ואמון נמוך במוסדות פיננסיים (BenDavid-Hadar & May-Yazdi, 2018).

1.5 מגמות בינלאומיות ביעילות חינוך פיננסי

במישור הבינלאומי גדל המודעות לכך שתכניות חינוך פיננסי צריכות להיות רב-ממדיות, חווייתיות ורלוונטיות להקשר התרבותי-חברתי של הלומדים. מדינות מובילות משלבות את נושא האוריינות הפיננסית בתכניות הלימודים כבר מגיל יסודי, ומשלבות משחקים, סימולציות והתנסות אמיתית לצד למידה תיאורטית. מחקרים מדגימים כי הידע לכדו אינו מספיק לשינוי התנהגותי, ויש לשלב גורמים רגשיים, ערכיים וחברתיים. מחקרים בישראל מצביעים על כך שרוב התכניות אינן כוללות הערכה שיטתית או מעקב חוזר, וההשפעות על התנהגות הלומדים מוגבלות (Bottazzi & Oggero, 2023).

1.6 הצורך במדידה אמפירית והגדרת הפער המחקרי

למרות התפתחות התחום בעולם, בישראל קיים מחסור בנתונים עדכניים על רמות האוריינות הפיננסית בקרב תלמידים. מאז 2012 לא נערכה הערכה ארצית מקיפה, דבר המקשה על הערכת מדיניות ועל השוואות בין-דוריות. בנוסף, חסרים כלים מדעיים המאפשרים ניתוח אינטגרטיבי של שלושת ממדי האוריינות: ידע, עמדות והתנהגות, לפי מאפיינים מגדריים, תרבותיים וחברתיים (OECD, 2022).

המחקר הנוכחי נועד לגשר על פער זה באמצעות מדידה אמפירית רחבה של אוריינות פיננסית בקרב תלמידי תיכון בישראל בגילאי 15-18, תוך בחינת הקשרים בין משתני הידע, העמדות וההתנהגות הכלכלית, וזיהוי גורמים אישיים ודמוגרפיים המשפיעים עליהם.

מטרת המחקר מבקשת לתרום בשני מישורים:

1. אמפירי - לספק תמונת מצב עדכנית ומבוססת נתונים של האוריינות הפיננסית בישראל.
2. יישומי מדיניות - להציע כלי הערכה אחיד שיאפשר למקבלי החלטות לעקוב אחר רמות האוריינות לאורך זמן, להעריך את יעילותן של תכניות קיימות, ולגבש מדיניות חינוך פיננסי דיפרנציאלית ומותאמת הקשר תרבותי, אתני ומגדרי.

שאלות המחקר

1. שאלה מחקרית ראשונה: מהו הקשר בין רמת האוריינות הפיננסית של התלמיד לבין דפוסי ההתנהגות הכלכלית שלו?
2. שאלה מחקרית שנייה: אילו פערים קיימים במשתני הידע, העמדות וההתנהגות הפיננסית בין תלמידים שלמדו קורס בחינוך פיננסי בבית הספר לבין תלמידים שלא השתתפו בו?
3. שאלה מחקרית שלישית: באיזו מידה מאפיינים מגדריים, דמוגרפיים וחברתיים כלכליים משפיעים על רמות הידע, העמדות וההתנהגות הפיננסית של תלמידי תיכון בישראל?

שיטת המחקר

המחקר הנוכחי הוא מחקר כמותי, שמטרתו לבחון את רמת האוריינות הפיננסית בקרב תלמידי תיכון בישראל, ולחקור את הקשרים בינה לבין משתנים חברתיים, מגדריים, אתניים וגאוגרפיים. בהיבט המתודולוגי, המחקר נשען על שילוב של שיטות ניתוח השוואתיות, הסקה דוקטיבית ואינדוקטיבית, כלים גרפיים וסטטיסטיים, ונתונים שנאספו באמצעות סקרי שדה, המאפשרים בחינה רחבה של התופעה מן ההיבטים התאורטיים והאמפיריים כאחד.

2.1 המשתתפים במדגם

האוכלוסייה הפוטנציאלית במחקר הנוכחי כללה כ-37,000 תלמידי תיכון בישראל, אשר קיבלו הזמנה להשתתף במילוי השאלון באמצעות הרשת החברתית פייסבוק. מתוך אוכלוסייה זו, 618 תלמידים השלימו את השאלון כנדרש. ההשתתפות הינה וולונטרית וללא תמורה. במחקר השתתפו נערים ונערות בגילאי 15-18, הלומדים בכ-150 בתי ספר תיכוניים ברחבי מדינת ישראל. מבין כלל המשתתפים, 56.7% (N=349) היו בנים ו-43.3% (N=267) היו בנות. טווח הגילאים נע בין 15 ל-18 שנים: 83 תלמידים היו בני 15 (13.5%), 152 בני 16 (24.7%), 259 בני 17 (42%), ו-122 בני 18 (19.8%). הגיל הממוצע של כלל המשתתפים היה 16.68 שנים.

474 ממשיכי הסקר ציינו את מקום מגוריהם. התשובות ייצגו פריסה גאוגרפית רחבה שכללה כ-150 יישובים שונים ברחבי מדינת ישראל. היישובים סווגו על פי דירוגם החברתי כלכלי, בהתאם למדרג שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: רמה נמוכה (1-3), רמה בינונית (4-6) ורמה גבוהה (7-9).

מרבית המשיבים (כ-94%) הגדירו את עצמם כבני הלאום היהודי. שיעור המשיבים מהמגזר הערבי (מוסלמים, נוצרים ודרוזים) היה נמוך במיוחד, כ-3% בלבד, וכן נרשמה היענות מועטה מאוד מצד תלמידים מהמגזר החרדי. לאור ייצוגם המצומצם של שתי אוכלוסיות מיעוט אלו ביחס לחלקן באוכלוסיית התלמידים בישראל, הוחלט לא לכלול את הנתונים של תלמידים מהמגזר הערבי ומהמגזר החרדי בניתוחים הסטטיסטיים של המחקר, וזאת על מנת לשמור על מהימנות התוצאות ועל הומוגניות יחסית של המדגם.

בבחינת מאפייני הרקע של המשתתפים נמצא כי 56.9% הגדירו עצמם כחילונים, 25.6% כמסורתיים, 16.9% כרתיים, וכ-0.6% כחרדים. בנוסף, מרבית התלמידים (N=401; 65%) דיווחו כי הם עובדים בעבודה כלשהי במקביל ללימודיהם, ואילו היתר (N=216; 35%) דיווחו כי אינם עובדים כלל.

2.2 הליך המחקר

איסוף הנתונים במחקר הנוכחי התבצע באמצעות האינטרנט, תוך שימוש במנגנון פילוח מוגן של הרשת החברתית פייסבוק. פלטפורמה זו אפשרה להגדיר מראש קריטריונים ספציפיים לקהל היעד שאליו נשלחו השאלונים, ובהם מגדר, גיל וארץ מגורים. לצורך המחקר נקבעו קריטריונים לסינון - נערים ונערות בגילאי 15-18, המתגוררים בישראל. הפצת השאלון בוצעה באמצעות שירות מומן של פרסום ממוקד, שאפשר שליטה מדויקת בתפוצת הקמפיין ובמאפייני האוכלוסייה הנחשפת אליו. כמו כן, הוגדרה מראש תקופת ההפצה ונקבעה אפשרות לקבלת נתונים בזמן אמת, דבר שאפשר מעקב רציף אחר קצב ההיענות והבטיח איכות נתונים גבוהה. שיטה זו נמצאה יעילה במיוחד לצורך הגעה לקהל יעד רחב ומגוון בזמן קצר, תוך קיצור משמעותי של תהליכי ההפצה ואיסוף הנתונים. ההפצה באמצעות רשתות חברתיות מאפשרת גישה נרחבת לקהלים שונים באזורים גאוגרפיים מגוונים, ובמקרה זה תרמה ליצירת מדגם רחב, מגוון ובעל פיזור גאוגרפי אקראי יחסית ברחבי מדינת ישראל. השאלונים הועברו באופן מקוון באמצעות Google Forms, והנתונים שנאספו נשמרו אוטומטית בקובץ Excel, אשר שימש בסיס לניתוח הסטטיסטי.

הליך זה התבצע תוך שמירה על כללי האתיקה המחקרית, לרבות הבטחת אנונימיות המשתתפים, קבלת הסכמה מדעת טרם מילוי השאלון, והבטחת סודיות המידע שנאסף. המחקר וכלי המחקר (השאלון) נבחנו ואושרו על-ידי ועדת האתיקה של האקדמיה לכלכלה ע"ש "ד. א. טסנוב, סבישטוב, בולגריה", אשר אישרה כי הסקר בוצע בהתאם לדרישות המוסדיות ולנורמות אתיות מקובלות במחקר אקדמי. השתתפות הנבדקים הייתה וולונטרית ואנונימית, והתבססה על הסכמה מדעת.

2.3 כלי המחקר (נספח א')

כלי המחקר ששימש לאיסוף הנתונים היה שאלון מובנה שהופץ באופן מקוון באמצעות הרשת החברתית פייסבוק, בהתאם לקריטריונים שנקבעו מראש על ידי החוקר. השאלון נועד למדוד ולתאר את רמת האוריינות הפיננסית בקרב תלמידי תיכון בישראל, והוא פותח בהסתמך על מסגרות מדידה ושאלונים בין-לאומיים מובילים בתחום, ובעיקר על מודל המדידה של רשת החינוך הפיננסי הבין-לאומית של ה-OECD/INFE (Atkinson & Messy, 2011, 2012). השאלון כלל ארבעה רכיבים מרכזיים, כאשר שלושת הראשונים הוגדרו כמשתנים תלויים והרכיב הרביעי כמשתנים בלתי תלויים:

1. עמדות פיננסיות - כולל עמדות כלפי כסף, תכנון לטווח ארוך, ביטחון עצמי/מסוגלות, בגרות פיננסית ועמידות בפני סיכון, וכן רכיב נפרד של תפיסת ייעוץ פיננסי.
2. התנהגות פיננסית - דפוסי התנהלות כלכלית כגון השוואת מחירים, ניהול משא ומתן, אחריות פיננסית, מעורבות בכלכלת המשפחה, והתייעצות לפני רכישה וקבלת החלטות.
3. ידע פיננסי - ידע קוגניטיבי בנושאי ריבית, אינפלציה, סיכון ופיזור, משכנתאות ואגרות חוב, לצד שאלות נוספות בהתאמה למחקרים משלימים.
4. משתני רקע דמוגרפיים וחברתיים (בלתי תלויים) - מגדר, גיל, לאום, רמת דתיות, מקום מגורים, רמה חברתית כלכלית, וכן משתני רקע נוספים כגון השתתפות בתכנית בית ספרית לחינוך פיננסי, השתלבות בעבודה במהלך הלימודים וקבלת דמי כיס מההורים.

2.4 בסיס תאורטי ואמפירי לפיתוח כלי המחקר

בשנים 2010 - 2011 ערכה רשת החינוך הפיננסי הבינ-לאומית של ה-OECD (INFE) סקר בין-לאומי מקיף לבחינת רמת האוריינות הפיננסית ב-14 מדינות. השאלון כלל שלושה תחומי מדידה עיקריים: ידע פיננסי וכישורים, התנהגות פיננסית, ועמדות פיננסיות. מסגרת זו שימשה בסיס מרכזי לפיתוח השאלון במחקר הנוכחי, תוך התאמה לשוני, תרבותית וחברתית לאוכלוסיית תלמידי התיכון בישראל (Atkinson & Messy, 2012).

2.4.1 עמדות פיננסיות: תכנון, סיפוקים, שליטה עצמית ומסוגלות

בפרק העוסק בעמדות פיננסיות בשאלון ה-OECD/INFE, התבקשו המשיבים לציין את מידת הסכמתם או אי הסכמתם עם היגדים בתחום ניהול כסף ותכנון לטווח ארוך. להלן שלושת ההיגדים המקוריים:

1. אני מוצא סיפוק רב יותר בהוצאת כסף מאשר בחיסכון לטווח ארוך
2. אני נוטה לחיות את ההווה ולתת למחר לדאוג לעצמו
3. כסף נועד לבזבז

בגרסה ששימשה במחקר הנוכחי נבחרו שני ההיגדים הראשונים בלבד, מאחר שההיגד השלישי נמצא דומה מדי להיגד הראשון, ונוסחו נתפס כעמום וכללי מדי. ההיגדים תורגמו לעברית, ולאחר מכן נערך ניסוח מחדש שהתאים את השפה לרמת התלמידים ולשפת היומיום בבתי הספר התיכוניים בישראל (Atkinson & Messy, 2012).

בנוסף לשאלות אלו, התבסס המחקר גם על ממצאי מחקר אוסטרלי שבו זוהו המשתנים המשמעותיים ביותר למדידת יכולת פיננסית: תכנון לטווח ארוך וקצה, נטייה לתכנון, ביטחון עצמי, שליטה בדחפים, ותחושת ביטחון עצמי. משתנים אלה מדגישים את הממד הלא קוגניטיבי של אוריינות פיננסית, ובפרט את הקשר בין נטיות פסיכולוגיות לבין קבלת החלטות כלכליות (Louviere et al., 2016).

בהקשר זה, חשוב לציין את ממצאי מחקר מטא-אנליזה רחב שבחן 201 מחקרים בתחום החינוך הפיננסי והשפעתם על התנהגות כלכלית. במסגרת ניתוח זה נבדקו, רמות הביטחון העצמי ותחושת המסוגלות העצמית של הנבדקים בהתמודדות עם השגת מטרות כלכליות (Fernandes et al., 2014). תחום זה מתקשר ישירות להיגד מס' 5 בשאלון המחקר הנוכחי, המופיע בפרק העמדות בניסוח הבא: "ניתן תמיד למצוא פתרון לבעיות שונות כדי להשיג את המטרות שאדם מציב לעצמו".

2.4.2 רכיב הייעוץ: מקורות מידע, אמון והכוונה בקבלת החלטות

מחקרים רבים ברחבי העולם בחנו את מקורות המידע והייעוץ מהם אנשים שואבים ידע לצורך קבלת החלטות פיננסיות, וכן את הגורמים עמם הם נוטים להתייעץ בנושאים כלכליים. במחקר שנערך באוסטרליה, התבקשו הנבדקים לציין עם אילו גורמים התייעצו לצורך קבלת החלטות פיננסיות, ולדרג את מידת התועלת של המידע או הייעוץ שקיבלו מכל אחד מהם. שאלה נוספת עסקה בשימוש בשירותים פיננסיים כגון: סמינרים, מידע באתר אינטרנט, מחשבוני פיננסיים מקוונים, ניוזלטר, מוקד טלפוני, ואחרים, כאשר כל אחד מהם דורג לפי מידת תועלתו (Palm, 2014).

בהתבסס על ממצאים אלו, נבנתה גרסה מותאמת לשאלון המחקר הנוכחי: בפרק העמדות הפיננסיות נכללה שאלה המתייחסת לגורמים שונים שעמם תלמידים נוטים להתייעץ בנושאים פיננסיים. שאלה זו נועדה לבחון את תפיסת הייעוץ הפיננסי בקרב תלמידים, ולזהות אילו גורמים נתפסים בעיניהם כאמינים, מקצועיים ומשפיעים על קבלת החלטות כלכליות.

2.4.3 התנהגות פיננסית: אחריות, צרכנות נבונה ותהליכי קבלת החלטות

על פי הרוח "מדירת אוריינות פיננסית: ממצאי המחקר הראשוני של רשת החינוך הפיננסי הבינ-לאומית (INFE) של ה-OECD", נמצא כי התנהגות פיננסית אפקטיבית מהווה רכיב מרכזי באוריינות פיננסית. התנהגויות כגון תכנון לטווח ארוך, ניהול תקציב חודשי וחיסכון עשויות לשפר את רווחתו הפיננסית של האדם. בשאלון האוריינות הפיננסית שפיתחה רשת ה-OECD/INFE התבקשו המשיבים להתייחס לרפואה הצריכה וההתנהגות הכלכלית שלהם:

כיצד הם מנהלים את כספם, כיצד הם בוחרים מוצרים פיננסיים, עם מי הם נוהגים להתייעץ טרם קנייה, האם הם משלמים חשבונות בזמן והאם הם עומדים בהתחייבויותיהם (Atkinson & Messy, 2011).

בהתבסס על שאלות אלו, בחלק העוסק בדפוסי ההתנהגות הכלכלית של התלמידים בשאלון הנוכחי, נדרשו הנבדקים לציין באילו טקטיקות הם נוקטים במהלך רכישת מוצר: האם הם נוהגים לכרוך ולהשוות מחירים, והאם הם מנהלים משא ומתן ומתמקחים על תנאים.

בנוסף, במחקר שנערך בכרזיל, נשאלו הנבדקים שאלות בנוגע לאחריותם ולדפוסי ההתייעצות שלהם עם הוריהם או בני זוגם בנושאים פיננסיים. המחקר הרגיש כי התייעצות עם בני משפחה, חברים או מומחים לפני קבלת החלטות כלכליות/רכישת מוצרים פיננסיים משקפת רמה גבוהה של אוריינות פיננסית בקרב בני נוער ותלמידי תיכון (Silva et al., 2017). בהתאם לכך, בפרק ההתנהגויות בשאלון המחקר הנוכחי שולבה שאלה מקיפה שאיגדה מספר היגדים ושאלות ממחקרים שונים בנושא ההתייעצות הכלכלית לפני רכישה, בנוסח: "עם מי אתה נוהג להתייעץ לפני רכישת מוצר כלשהו, ומי מקבל את ההחלטה בפועל?"

כמו כן, במאמר שפורסם בשנת 2016 תחת הכותרת "פיתוח מדדים חדשים לאוריינות פיננסית לצורך חיבור טוב יותר בין יכולת פיננסית לבין תוצאותיה", הוצגה השאלה: עד כמה ההיגד הבא מתאר אותך באופן אישי: "אני נוהג/ת לברוך באופן קבוע שהכרטיסים הפיננסיים, הביטוחים וההשקעות שלי עדיין מתאימים לצרכים שלי." (Louiervie et al., 2016) שאלה זו בוחנת את רמת המעורבות והשליטה הפיננסית האישית של הנבדקים ואת תדירות הבדיקה העצמית בנוגע להתאמת מוצרים פיננסיים לצורכיהם המשתנים. בהסתמך על סוג שאלות זה, החלק השלישי בפרק ההתנהגות בשאלון הנוכחי כלל סדרת היגדים ושאלות שתורגמו, הותאמו ונוסחו מחדש להתאמה להקשר המקומי.

2.4.4 ידע פיננסי

בהתאם להמלצות מומחים, שאלות ידע פיננסי צריכות להתייחס לתחומים: ריבית פשוטה ומורכבת, סיכון, השקעות, פיזור, אינפלציה, והבנה בסיסית של מוצרים פיננסיים (Atkinson & Messy, 2011).

Lusardi & Mitchell היו בין הראשונים שבחנו אוריינות פיננסית של משקי בית ואנשים מעל גיל 50 במסגרת סקר הבריאות והפרישה בשנת 2004, וייסדו שלוש שאלות מרכזיות שזכו לשימוש רחב במחקר ונודעו בשם "The Big 3" שאלות אלו בוחנות הבנה של ריבית, אינפלציה ופיזור סיכונים. (Lusardi & Mitchell, 2011).

בשנת 2009, במסגרת מחקר מקיף של המכון הלאומי לחקר יכולת פיננסית בארה"ב, נוספו לשאלות ה-"Big 3" שתי שאלות נוספות, אשר כונו יחד "The Big 5" ועסקו בהחזרי משכנתא ובמחירי אגרות חוב (Hastings et al., 2012).

במחקר הנוכחי נכללו שמונה שאלות ידע פיננסי, ובהן חמש שאלות מתוך ה-"Big 5" ושלוש שאלות נוספות שגובשו על בסיס מחקרים משלימים. הכללת רכיב זה נועדה לבחון את הידע הפיננסי הקוגניטיבי של תלמידי תיכון בישראל, הן בהיבט המתמטי והן בהיבט של קבלת החלטות פיננסיות מושכלות בעולם דיגיטלי ומתפתח.

2.4.5 משתנים בלתי תלויים: מאפייני רקע דמוגרפיים וחברתיים

רשת ה-OECD/INFE פיתחה כלי סקר אחיד המאפשר למדוד אוריינות פיננסית של אנשים מרקעים שונים ומדינות מגוונות. הסקר עושה שימוש בגישות שונות לניתוח קשרים בין משתנים סוציו דמוגרפיים לבין רמות האוריינות הפיננסית, תוך דגש על מגדר, גיל, השכלה, מצב תעסוקתי והכנסה (Atkinson & Messy, 2011).

בהתבסס על גישות אלה, השאלון שנערך במחקר הנוכחי כלל: מגדר, גיל, לאום, רמת דתיות, מקום מגורים ורמה חברתית כלכלית, וכן משתנים נוספים: השתתפות קודמת בשיעור בית ספרי בנושא חינוך פיננסי, השתלבות בשוק העבודה במהלך הלימודים, וקבלת דמי כיס מההורים. משתנים אלה נכללו לצורך בחינת השפעתם של גורמים חברתיים, מגדריים, תרבותיים וכלכליים על רמות האוריינות הפיננסית, ולהעמקת ההבנה של הקשר בין מאפייני רקע לבין ידע, עמדות והתנהגויות פיננסיות בקרב בני נוער בישראל.

2.5 מבנה השאלון, שיטות מדידה וחישוב המשתנים

השאלון מורכב מארבעה פרקים:

- חלק א' - עמדות וגישות בתחום הכספים: מורכב מ-17 פריטים הדורשים את התייחסות התלמיד.
חלק ב' - התנהגות פיננסית: מורכב מ-11 היגדים בסולם ליקרט (1-5) ושאלה אחת רב-ברירתית.
חלק ג' - ידע פיננסי: מורכב מ-8 שאלות, מתוכן 7 שאלות אמריקאיות ושאלת נכון/לא נכון אחת.
חלק ד' - שאלות כלליות ודמוגרפיות: מורכב מ-9 שאלות.
חלקי השאלון הראשונים (עמדות והתנהגות) נמדדו באמצעות סולם ליקרט בן חמש דרגות (1-5), כאשר 1 מבטא הסכמה מועטה ו-5 הסכמה רבה. חלק הידע הפיננסי כלל שאלות בנושאים כגון הלוואות, השקעות, חסכונות, ביטוח וניהול תקציב אישי. בהתאם להמלצות מחקרים קודמים, נכללה האפשרות לבחור בתשובה "אינני יודע", שנועדה לצמצם ניחושים ולהעלות את מהימנות הנתונים. השאלון עוצב כך שיאפשר למשתתפים לדלג על שאלות או להשמיט תשובות לפי שיקול דעתם, כדי להבטיח תחושת נוחות ואוטנטיות במענה. (Ansong, 2011)

2.5.1 משתנה תלוי: עמדות פיננסיות (פרק א')

עמדות פיננסיות - משתנים מרכזיים (חלק א', משימה 1)

- המשתנה כולל ארבעה גורמים כפי שהופיעו בחלק הראשון של השאלון:
1. תכנון לטווח ארוך - מתייחס להיגדים מס' 1, 2, 3, 4 ו-6. בשאלון המקורי ההיגדים 1 ו-2 נוסחו באופן הפוך.
מקדם מהימנות אלפא של קרונבך עבור גורם זה - 0.562
 2. ביטחון עצמי ואמונה ביכולת אישית - היגד מס' 5.
 3. בגרות פיננסית - היגד מס' 7.
 4. עמידות בפני סיכון - היגד מס' 8.
- המשתנה "עמדות כלליות" חושב כממוצע של ארבעת הגורמים הנ"ל (בטווח 1-5). נבדק שקיבל ציון ממוצע של 3.8 ומעלה הוגדר כבעל עמדות פיננסיות חיוביות, הכוללות תכנון לטווח ארוך, ביטחון עצמי ויכולת להתמודד עם אי-ודאות וסיכון.

גורמי ייעוץ פיננסי (חלק א', משימה 2)

- בחלק זה מוצגים מספר גורמים הקשורים להתייעצות. בעת חישוב הציון הכולל במשתנה העמדות הוחלט לא לכלול את גורמי הייעוץ, מאחר וקשה לקבוע באופן אובייקטיבי אם התייעצות עם בני משפחה עדיפה פחות מהתייעצות עם אנשי מקצוע בעלי אינטרסים שונים. בהתאם לכך, התחום נותח בנפרד באמצעות תתי גורמים:
1. התייעצות עם אנשי מקצוע - ממוצע של פריטי ייעוץ מס' 1, 5 ו-8. אלפא של קרונבך - 0.513
 2. אי התייעצות עם אנשי מקצוע - ממוצע של פריטי ייעוץ מס' 2, 3, 6 ו-7. אלפא של קרונבך - 0.515
 3. התייעצות עם בני משפחה - פריט ייעוץ מס' 4.
 4. הימנעות מהתייעצות ("אין צורך להתייעץ") - פריט ייעוץ מס' 9.

2.5.2 משתנה תלוי: התנהגות פיננסית (פרק ב')

משתנה ההתנהגות הפיננסית כלל שישה גורמים ו-11 היגדים הנמדדים בסולם ליקרט (1-5), וכן שאלה אחת רב-ברירתית. הציון עבור כל גורם חושב כממוצע ההיגדים הכלולים בו, והמשתנה הכללי חושב כממוצע של ששת הגורמים. ככל שהציון גבוה יותר ומתקרב ל-5, כך הדבר מעיד על התנהגות כלכלית יעילה, אחראית ונבונה יותר.

ניהול משא ומתן והשוואת מחירים (חלק ב', משימה 1)

גורם זה מבוסס על ממוצע של היגדים מס' 1 ו-2. אלפא של קרונבך - 0.518

דפוסי התייעצות וקבלת החלטות (חלק ב', משימה 2)

שאלה זו אפשרה לסמן יותר מתשובה אחת, והיא חולקה לגורמים הבאים:

1. מתייעץ ומחליט בעצמו - תשובות א, ב.
2. מתייעץ ואינו מחליט בעצמו - תשובות ג, ד.
3. לא מתייעץ כלל - תשובה ה.

בהקשר זה, הגורם "התייעצות" הוגדר כבחירה באחת מאפשרויות א או ב (כלומר התייעצות עם אחרים תוך שמירה על אחריות עצמית בקבלת ההחלטה). מאחר ששאלה זו אינה נמדדת בסולם ליקרט (1-5), נקבעה שיטת ניקוד: משיב שבחר בתשובה א או ב נחשב כמי שענה נכון, וקיבל 5 נקודות. כל תשובה אחרת קיבלה נקודה אחת בלבד. במקרה שסומנה יותר מתשובה אחת, די בכך שסומנה לפחות אחת מביין התשובות א או ב כדי לקבל את מלוא הניקוד.

אחריות פיננסית ומעורבות בכלכלת המשפחה (חלק ב', משימה 3)

בחלק זה נכללו משתנים בהתנהגות פיננסית:

1. אחריות פיננסית - חושבה כממוצע פריטים מס' 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8 ו-9. בשאלון המקורי ההיגד מס' 9 נוסח הפוך. אלפא של קרונוכך - 0.759 (עקביות פנימית גבוהה).
2. מעורבות בכלכלת המשפחה - היגד מס' 5: "אני שותף לחלק מההחלטות הכלכליות המתקבלות מדי יום במשפחתי".

משתנה כללי: התנהגות פיננסית כוללת (סולם 1-5)

המשתנה הכללי חושב כממוצע של 12 היגדים מתוך שלוש המשימות בפרק ב':

1. משימה 1 - היגדים 1-2
 2. משימה 2 - שאלה רב-ברירתית (ניקוד 5/1)
 3. משימה 3 - טבלה תחתונה (ניקוד 1-5)
- ממוצע ציונים של 3.8 ומעלה הוגדר כהתנהגות כלכלית אחראית ומבוססת ידע פיננסי.

התנהגות פיננסית כוללת (סולם אחוזים 0 - 100)

המשתנה נבנה בהשראת שיטות מדידה במחקר ה-OECD לצורך חידוד ציוני ההתנהגות בסולם 1-5 הוענק ניקוד חיובי להתנהגויות אחראיות: תשובה 4 או 5 זיכתה ב-1 נקודה. תשובה נמוכה מ-4 זיכתה ב-0 נקודות. בפרק ההתנהגות ניתן היה לצבור מקסימום 12 נקודות, ובהתאם לכך הומר הציון לסולם אחוזי. משיב שקיבל 75 ומעלה הוגדר כבעל התנהגות כלכלית אחראית ומושכלת (Atkinson & Messy, 2012).
 בפרקים א' וב', כאשר משיב דילג על שאלה/לא ענה עליה, היא סומנה כ"תשובה חסרה", ולא נכללה בחישוב ממוצעי הגורמים או במדרד ההתנהגות הכללי, הן בסולם 1-5 והן בסולם האחוזים.

2.5.3 משתנה תלוי: ידע פיננסי (פרק ג')

חלק הידע הפיננסי כלל 8 שאלות, כאשר כל שאלה הוגדרה כגורם נפרד לפי מספרה. הציון הכולל של ידע פיננסי חושב כממוצע של 8 שאלות, כאשר כל תשובה נכונה זיכתה בנקודה אחת. הציון המרבי האפשרי היה 8 מתוך 8, והוא הותאם לסולם אחוזים של 0-100. שאלה ללא תשובה או שאלה שהמשיב דילג עליה הוגדרה כתשובה חסרה ולכן לא נכללה בחישוב הציון הכולל. משיב שקיבל ציון של 75 ומעלה הוגדר כבעל רמת ידע פיננסי גבוהה.

2.5.4 משתנים בלתי תלויים: פרק ד' (רקע דמוגרפי וכללי)

חלק ד' כלל 9 שאלות רקע דמוגרפיות וכלליות (כגון מגדר, גיל, לאום, רמת דתיות, מקום מגורים, רמה חברתית כלכלית), וכן משתנים הקשורים להקשר החינוכי כלכלי: השתתפות בתכנית חינוך פיננסי, עבודה במהלך הלימודים, קבלת דמי כיס מההורים. משתנים אלו שימשו לצורך ניתוח ההבדלים באוריינות פיננסית בין קבוצות, ולהערכת השפעת גורמים חברתיים ותרבותיים על ידע, עמדות והתנהגות פיננסית.

2.6 עיבוד וניתוח הנתונים

כל נתוני המחקר הוזנו לתוכנת SPSS, גרסה 19, שבאמצעותה בוצעו גם כלל הניתוחים הסטטיסטיים. מהימנות כלי המחקר נבחנה באמצעות עקביות פנימית, ונמדדה באמצעות מקדם אלפא של קרונברך, שחושב עבור כל אחד מחלקי השאלון. בפריטים שבהם נדרש היפוך נוסח, בוצע תיקון לפני החישוב. המדרים המוצגים הם לאחר ביצוע ההתאמות והשיפורים.

בשלב הראשון חושבו תדירויות ואחוזים עבור משתנים קטגוריאליים, וכן ממוצעים וסטיות תקן עבור המשתנים הכמותיים. הנתונים הראשוניים עובדו באמצעות Google Sheets, שאפשרה דגימה ממוחשבת ובקרה על טיב הנתונים. לצורך מענה על שאלת המחקר הראשונה, שבחנה את הקשר בין רמת האוריינות הפיננסית של התלמידים לבין דפוסי ההתנהגות הכלכלית שלהם, בוצע מבחן מתאם פירסון.

במסגרת שאלת המחקר השנייה, שנועדה לבחון האם קיימים פערים בציונים במשטני הידע, העמדות וההתנהגות הפיננסית בין תלמידים שהשתתפו בתכנית לימודים לחינוך פיננסי, לבין תלמידים שלא השתתפו בה, נערך מבחן T למדגמים בלתי תלויים.

בשאלת המחקר השלישית נבדק האם קיימים הבדלים בציוני הידע, העמדות וההתנהגות הפיננסית בין תלמידים מבתי ספר שונים, לפי נתונים דמוגרפיים וחברתיים כלכליים (כגון גיל 15-18, מגדר, ורמה חברתית כלכלית). לצורך כך בוצע מבחן F חד-כיווני. ובמקרים שבהם נמצא מובהק סטטיסטי נערך מבחן המשך (Post Hoc Test) לבדיקת מיקום הפערים בין הקבוצות. רמת המובהקות בכל הבדיקות נקבעה על 5% ($p < 0.05$).

תמצאים

פרק זה מציג את ממצאי המחקר שנועד לבחון את רמת האוריינות הפיננסית של תלמידי תיכון בישראל בגילאי 15-18, תוך התמקדות בשלושה תחומים מרכזיים: ידע פיננסי, עמדות פיננסיות והתנהגות כלכלית. הממצאים מוצגים באופן תיאורי וכמותי בלבד: ממוצעים, סטיות תקן, מתאמים והבדלים מובהקים בין קבוצות, וללא פרשנות תאורטית, שתידון בפרק הדיון.

3.1 תיאור כללי של המשתנים (נספח ב' - טבלה 1):

עמדות פיננסיות: הממוצע הכללי במשתנה העמדות ($N = 617$) עמד על 4.03 מתוך 5, וסטיית התקן הייתה 0.45. הציון הגבוה ביותר התקבל בתחום התכנון לטווח ארוך (ממוצע 4.15, סטיית תקן 0.53). בפריטים שבחנו נטייה להתייעצות בנושאים פיננסיים נמצאו ההבדלים הבאים: התייעצות עם אנשי מקצוע - ממוצע 3.60, סטיית תקן 0.75. התייעצות עם גורמים לא מקצועיים - ממוצע 2.37, סטיית תקן 0.64. הציון הממוצע הכולל במשתנה זה עמד על 3.62, וסטיית התקן על 1.09.

התנהגות כלכלית: הממוצע הכללי חושב בשתי דרכים: בסולם 1-5: ממוצע 3.63, סטיית תקן 0.69. בסולם אחוזונים: ממוצע 65.22, סטיית תקן 20.89. תתי המשתנים הצביעו על הנתונים הבאים: מעורבות בהחלטות משק הבית - ממוצע 2.80, סטיית תקן 1.15. אחריות פיננסית - ממוצע 3.91, סטיית תקן 0.65. משא ומתן והשוואת מחירים - ממוצע 3.63, סטיית תקן 0.84.

ידע פיננסי: הציון הכללי (בסולם 0-100) עמד על ממוצע של 50.75 וסטיית תקן של 21.96. השונות הגבוהה מצביעה על פערים ניכרים ברמות הידע בקרב התלמידים.

3.2 קשרים בין המשתנים (טבלה מס' 2)

נמצא מתאם חיובי מובהק בין חלק מהמשתנים: בין משתנה עמדות - ציון כללי, לבין משתנה התנהגות - ציון כללי (סולם 5-1): $r = 0.314$. בין משתנה עמדות - ציון כללי, לבין משתנה התנהגות - ציון כללי (סולם אחוזונים): $r = 0.407$. בין משתנה עמדות - ציון כללי, לבין משתנה התנהגות - אחריות פיננסית: $r = 0.419$. בין משתנה עמדות - ציון כללי, לבין משתנה ידע - ציון כללי: $r = 0.207$. בהשוואה לכך, המתאם בין משתנה ידע - ציון כללי, לבין משתנה התנהגות - ציון כללי, היה חלש מאוד: $r = 0.158$ (בסולם 5-1) ו- $r = 0.152$ (בסולם אחוזונים).

הבדלים במשתני עמדות, התנהגות וידע פיננסי, על בסיס מגדר

עמדות: מבחינה מגדרית, ממצאי המחקר מצביעים על כך שקיים הבדל בין תלמידים ותלמידות. הציון הממוצע במשתנה העמדות - ציון כללי, בקרב הבנים עמד על 4.06, (סטיית תקן 0.44) ואילו בקרב הבנות עמד על 3.97 (סטיית תקן 0.46) מדובר בהבדל קטן אך מובהק סטטיסטית $[T(614)=2.53, P<0.05]$. בנוסף, נמצא הבדל במשתנה העמדות - בגרות פיננסית, כאשר הבנים קיבלו ציון ממוצע של 4.32 (סטיית תקן 0.8), והבנות 4.16, (סטיית תקן 0.91) $[T(613)=2.35, P<0.05]$. כמו כן, נמצא הבדל במשתנה העמדות - התנגדות לסיכון, שבו הבנים קיבלו ציון ממוצע של 3.59 (סטיית תקן 1.16) והבנות 3.31 (סטיית תקן 1.04) $[T(585.21)=2.72, P<0.01]$. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין בנים ובנות במשתנים הנוגעים לתכנון לטווח ארוך ולביטחון עצמי.

התנהגות: מבחינה מגדרית, ממצאי המחקר מצביעים על קיומם של פערים מובהקים בין תלמידים ותלמידות במדרים השונים של ההתנהגות הכלכלית. נמצא הבדל מובהק במשתנה התנהגות: ציון כללי (בסולם 5-1) כאשר הבנים קיבלו ציון ממוצע של 3.75 (סטיית תקן 0.63) ואילו הבנות קיבלו ציון ממוצע של 3.47 (סטיית תקן 0.72) $[T(614)=5.14, P<0.001]$.

בדומה לכך, נמצא הבדל מובהק גם במשתנה התנהגות: ציון כללי (בסולם אחוזים), בו הבנים קיבלו ציון ממוצע של 69.66 (סטיית תקן 19.3), לעומת הבנות שקיבלו ציון ממוצע של 59.72 (סטיית תקן 21.26) $[T(614)=6.00, P<0.001]$. בנוסף, נמצא הבדל מובהק בציון הממוצע במשתנה התנהגות: משא ומתן והשוואת מחירים, כאשר הבנים קיבלו ציון ממוצע של 3.83 (סטיית תקן 0.78) לעומת הבנות שקיבלו ציון ממוצע של 3.37 (סטיית תקן 0.604) $[T(604)=6.9, P<0.001]$. $[0.84]$ הבדל מגדרי מובהק נוסף נמצא במשתנה התנהגות: אחריות פיננסית, בו הבנים קיבלו ציון ממוצע של 4.02 (סטיית תקן 0.59) ואילו הבנות קיבלו ציון ממוצע של 3.76 (סטיית תקן 0.69) $[T(511.7)=4.85, P<0.001]$.

ידע פיננסי: בציון הכללי נמצא פער מובהק ומשמעותי בין תלמידים ותלמידות. התלמידים הבנים השיגו ציון ממוצע של 57.67 (סטיית תקן 21.06) בעוד שהתלמידות קיבלו ציון ממוצע של 41.82 (סטיית תקן 19.75) $[T(603)=9.42, P<0.001]$. בנוסף, נצפה הפער ניכר ומתמשך בציונים לטובת הבנים כמעט בכל השאלות שבחנו ידע פיננסי, למעט שאלה אחת (שאלה 8). לדוגמה, בשאלה הראשונה ענו נכון 79.06% מהבנים, לעומת 58.85% בלבד מהבנות. בפריטים הרביעי והחמישי, אשר בחנו מיומנויות מתמטיות בסיסיות, ניכר יתרון ברור לבנים: בשאלה הרביעית ענו נכונה 66.27% מהבנים לעומת 57.77% מהבנות. בשאלות השישית והשביעית, שעסקו בגיוון השקעות, ניהול סיכונים ושוק ההון, נמצא כי מרבית הבנות לא הצליחו להשיב עליהן כלל.

3.4 הבדלים על בסיס השתתפות בשיעורי חינוך פיננסי: לא נמצאו הבדלים מובהקים בציוני עמדות, התנהגות וידע פיננסי בין תלמידים שהשתתפו בשיעורי חינוך פיננסי לבין תלמידים שלא השתתפו בהם.

3.5 הבדלים על בסיס מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים כלכליים: עמדות - עבודה. כאשר בדקנו האם יש הבדל במשתנה עמדות בנוגע לכספים ועניינים פיננסיים על בסיס השתתפות התלמיד בשוק העבודה, לא נמצא הבדל מובהק בעמדות תלמידים עובדים לאלה שאינם עובדים. כמו כן, כשבחנו את גורם הגיל, לא נמצא הבדל מובהק בעמדות בין קבוצות גיל. לעומת זאת, כשבחנו, את השפעת המשתנה של מעמד חברתי כלכלי של היישוב והשפעתו על משתנה עמדות: בגרות פיננסית - נמצא הבדל מובהק בין אשכולות 1-3, ממוצע 4.06, (סטיית תקן 1), לאשכולות 4-6, ממוצע 4.38, (סטיית תקן 0.77) $F(2,471)=3.98, p<0.05$.

גורם נוסף שמושפע מהמעמד החברתי כלכלי של היישוב בו מתגורר התלמיד הוא האם נכונות להתייעצות של התלמידים עם גורם מקצועי - נמצא הבדל מובהק בין אשכולות 1-3, ממוצע 2.59, (סטיית תקן 1.1), לאשכולות

7-9, ממוצע 2.19, (סטית תקן 1.05), וכן בין אשכולות 4 - 6, ממוצע 2.47, (סטית תקן 1.19), לאשכולות 7-9, $F(2,470)=5.00, p<0.05$.

התנהגות - עבודה: התנהגות: ציון כללי (אחוזונים) - תלמידים עובדים השיגו ציון של 67.38 (סטית תקן 21.27), לא עובדים 61.53 (סטית תקן 19.2), $T(615)=3.30, p<0.01$, אחריות פיננסית - עובדים 4.00 (סטית תקן 0.62), לא עובדים 3.75 (סטית תקן 0.66), $T(419.7)=4.56, p<0.001$, משא ומתן והשוואת מחירים - עובדים 3.69 (סטית תקן 0.85), לא עובדים 3.53 (סטית תקן 0.81), $T(460.5)=2.31, p<0.05$.

גיל: התנהגות ציון כללי (אחוזונים) - נמצא הבדל מובהק בין תלמידים בני 16, ממוצע 62.12 (סטית תקן 21.9), לבין תלמידים בני 18, ממוצע 69.96 (סטית 16.78), $F(3,612)=3.42, p<0.05$, אחריות פיננסית - נמצא הבדל מובהק בין תלמידים בני 16, ממוצע 3.83 (סטית תקן 0.65), לבין תלמידים בני 18, ממוצע 4.06 (סטית 0.56), $F(3,603)=3.10, p<0.05$. מעמד חברתי כלכלי של היישוב: לא נמצא הבדל מובהק במשתנה ההתנהגות הכללית.

ידע פיננסי - עבודה: הציון בידע פיננסי של תלמידים עובדים 52.73 (סטית תקן 21.66), לעומת תלמידים לא עובדים 47.13 (סטית תקן 22.11), $T(604)=3.00, p<0.05$, גיל - בני 15 השיגו ממוצע 45.10 (סטית תקן 20.33), לעומת בני 18, שהשיגו ממוצע 56.13 (סטית תקן 22.03), הבדל מובהק $F(3,601)=4.40, p<0.01$. מעמד חברתי כלכלי של היישוב - תלמידים המתגוררים ביישובים באשכולות 4-6, קיבלו ממוצע של 47.17 (סטית תקן 19.98), לעומת תלמידים מאשכולות 7-9, שקיבלו ממוצע 54.33 (סטית תקן 21.03), הבדל מובהק $F(2,470)=5.56, p<0.01$.

דיון ומסקנות

ממצאי מחקר זה מצביעים על פערים מובהקים ברמות האוריינות הפיננסית בקרב תלמידי תיכון בישראל, המתבטאים בידע, בעמדות ובהתנהגות כלכלית. בנים, תלמידים מבוגרים יותר ותלמידים עובדים מדגימים רמות גבוהות יותר של ידע פיננסי והתנהגות אחראית, בעוד שבנות ותלמידים מרקע חברתי כלכלי נמוך מציגים ציונים נמוכים יותר. קשר חיובי מתון נמצא בין עמדות לבין התנהגות, אך הקשר בין ידע להתנהגות נותר חלש. לא נמצאו הבדלים בין תלמידים שהשתתפו בשיעורי חינוך פיננסי לבין אלה שלא. ממצאים אלו מצביעים על הצורך בתכניות חינוכיות אפקטיביות ורב-ממדיות, המותאמות לגיל, מגדר ורקע חברתי תרבותי, ועל חשיבותה של למידה יישומית הכוללת התנסות מעשית במצבים פיננסיים ממשיים.

הפערים המובהקים ברמת האוריינות הפיננסית שנמצאו על בסיס מגדר, גיל, רקע חברתי כלכלי והשתתפות בשוק העבודה מעידים כי האוריינות הפיננסית בישראל אינה מתפתחת באופן אחיד, אלא מושפעת ממכלול רחב של גורמים אישיים, קוגניטיביים וחברתיים. הנתונים מצביעים על כך שלמרות שילובן של תכניות חינוך פיננסי במערכת החינוך בעשור האחרון, קיים פער מתמשך בין הקניית ידע תיאורטי לבין יישומו בפועל. הציון הממוצע במשתנה הידע הפיננסי עמד על 50 מתוך 100 בלבד, נתון המעיד על הישגים נמוכים ועל קושי בהבנת עקרונות פיננסיים בסיסיים. תלמידים רבים התקשו להתמודד עם שאלות הדורשות יישום של מיומנויות מתמטיות פשוטות, מה שמרמז על חסכים קוגניטיביים העלולים לעכב את רכישת הכישורים הפיננסיים (Xin et al., 2023).

לעומת זאת, במשתנה העמדות נמצאה תמונה חיובית יותר. תלמידים הפגינו ביטחון עצמי ואמונה ביכולתם לנהל החלטות פיננסיות, ונמצא מתאם בין עמדות חיוביות לבין התנהגות כלכלית אחראית. ממצא זה תומך בגישה הרואה בהתנהגות הכלכלית תוצר של שילוב בין היבטים קוגניטיביים לבין גורמים רגשיים, פסיכולוגיים וחברתיים, כגון: שליטה עצמית, דחיית סיפוקים ותחושת מסוגלות (Van Campenhout, 2015).

ממצא מרכזי נוסף מדגיש את תפקידה של המשפחה כסוכן חברות כלכלי מרכזי. תלמידים שדיווחו על שיה קבוע עם הוריהם בעניינים פיננסיים הפגינו רמות גבוהות יותר של ידע וביטחון עצמי. נתון זה עולה בקנה אחד עם ממצאי מבחני PISA (2015) ומצביע על כך שחינוך פיננסי אפקטיבי צריך לשלב את ההורים בתהליך ההוראה, ולחזק את התלמידים כסוכני שינוי פיננסיים היכולים להשפיע גם על דפוסי ההתנהגות הכלכלית של משפחתם (OECD, 2017). הממצאים גם מצביעים על קשר חלש בלבד בין ידע פיננסי לבין התנהגות כלכלית בפועל. ממצא זה מתיישב עם מחקרים בינלאומיים המדגישים כי ידע פיננסי לבדו אינו מבטיח התנהגות רציונלית או אחראית. אחת הסיבות לכך

היא שתכניות רבות מתמקדות בהעברת ידע קוגניטיבי בלבד, תוך הזנחת המרכיבים הרגשיים והפסיכולוגיים המלווים את תהליך קבלת ההחלטות (Fernandes et al., 2014).

ממצאי המחקר מגלים כי תכניות החינוך הפיננסי הנהוגות כיום אינן משיגות את יעדיהן: לא נמצאו הבדלים מובהקים בידע, בעמדות או בהתנהגות בין תלמידים שהשתתפו בהן לבין אלה שלא. ממצא זה מעלה ספקות באשר ליעילותן של התכניות הקיימות ומדגיש את הצורך בריענון מתודולוגי ותוכני.

בהמשך לכך, התגלו פערים מגדריים ברורים, כאשר תלמידים בנים השיגו ציונים גבוהים יותר משל תלמידות בכל שלושת המשתנים: עמדות, התנהגות וידע פיננסי. הנתונים הללו עשויים להעיד על רמה מעט גבוהה יותר של בגרות פיננסית, ותחושת מסוגלות להתמודד עם סיכונים פיננסיים, בקרב בנים בהשוואה לבנות בגילים אלו. ממצאי המחקר מעידים כי הבנים מפגינים דפוסי התנהגות כלכלית אחראיים ויעילים יותר בהשוואה לבנות, ביכולת לנהל משא ומתן, להשוות מחירים ולהתמקח על התנאים שמציעים להם. במשתנה הידע הפיננסי, נצפה פער ניכר ומתמשך בציונים לטובת הבנים כמעט בכל השאלות שבחנו ידע פיננסי. נתונים אלה, המתיישבים עם ממצאים ממחקרים בינלאומיים קודמים, שהראו כי גברים מפגינים רמות גבוהות יותר של אוריינות פיננסית בהשוואה לנשים, משקפים כנראה פערים חברתיים ותרבותיים בתפיסת סיכונים פיננסיים ובביטחון העצמי הכלכלי בין המינים. מצב זה מחייב עיצוב תכניות לימוד רגישות מגדר, המטפלות בחסמים פסיכולוגיים ובהטיות קוגניטיביות המעכבות השתתפות פעילה של תלמידות. (OECD, 2017)

פערים משמעותיים נמצאו גם על בסיס רקע חברתי כלכלי. תלמידים מיישובים מבוססים נהנו מרמות ידע ובשלות פיננסית גבוהות יותר, ייתכן בזכות חשיפה מוקדמת למידע, לשיח משפחתי על תקציב ולשימוש במוצרים פיננסיים. לעומתם, תלמידים מיישובים מוחלשים סובלים ממחסור במשאבים, בתמיכה משפחתית ובנגישות דיגיטלית, המגבילים את פיתוח יכולתם הפיננסית.

בהיבט התעסוקתי נראה כי עצם ההתנסות בשוק העבודה תורמת להבנה מעשית של התנהלות כלכלית, לניהול כספים ולבשלות פיננסית. גם למשתנה גיל נמצא קשר מובהק עם רמת האוריינות הפיננסית, כאשר תלמידים מבוגרים יותר הפגינו ידע ובשלות גבוהה יותר, ככל הנראה בשל ניסיון חיים ותעסוקה מצטברים. נתון זה תומך בפיתוח תכניות חינוך פיננסי מדורגות לפי גיל ושלב התפתחותי. ממצאים אלו מדגישים כי למידה תאורטית בלבד אינה מספקת, וכי יש להעניק לתלמידים חוויות למידה יישומיות ומעורבות במציאות הכלכלית (Aprea et al., 2018). לפיכך, תכניות חינוך פיננסי אפקטיביות צריכות להתבסס על למידה חווייתית, אינטראקטיבית ויצירתית, המאפשרת לתלמידים התנסות ישירה עם מוסדות פיננסיים כגון בנקים, חברות ביטוח, בתי השקעות וגופים עסקיים אחרים. התנסות מסוג זה עשויה לעורר סקרנות, לפתח חשיבה ביקורתית, ולחזק את תחושת המסוגלות הפיננסית של התלמידים.

אף שהמדגם במחקר הנוכחי לא כלל ייצוג מספק של תלמידים מהחברה הערבית והחרדית, ראוי להתייחס גם לאוכלוסיות אלה כחלק מהדיון הרחב על אוריינות פיננסית בישראל. מחקרים קודמים מצביעים על כך שרמות האוריינות הפיננסית בקרב צעירים מהמגזרים הערבי והחרדי נמוכות באופן עקבי מאלה של בני גילם באוכלוסייה הכללית, תופעה הנובעת מצירוף של חסמים תרבותיים, לשוניים וכלכליים. בקרב החברה הערבית, רמות נמוכות של אמון במוסדות פיננסיים, נגישות מוגבלת למידע פיננסי והיעדר תכנים בשפה הערבית מצמצמים את היכולת לרכוש ידע ומיומנויות פיננסיות.

בחברה החרדית, שיעורי השכלה פורמלית ותעסוקה נמוכים מגבילים את הפיתוח של עצמאות כלכלית ושל אחריות פיננסית ארוכת טווח. לפיכך, פיתוח תכניות חינוך פיננסי בישראל נדרש להתבסס על עקרונות של רגישות תרבותית, לשונית וחברתית, ולהתאים עצמו למאפיינים הייחודיים של כל מגזר (BenDavid-Hadar & May-Yazdi, 2018).

כדי להבטיח את יעילותן של תכניות אלה, נדרש להגדיר באופן ברור את מטרותיהן, תוך הבחנה בין מטרות קצרות טווח, כגון הבנת תלוש השכר, וקריאת תדפיס בנק, לבין מטרות ארוכות טווח, המתמקדות בעיצוב שינוי תפיסתי וערכי, ובהטמעת דפוסי התנהגות כלכלית יציבים. בנוסף, על התכניות להתייחס לממד הרגשי והפסיכולוגי של קבלת החלטות פיננסיות, הכולל יכולת שליטה עצמית, דחיית סיפוקים והתמודדות עם סיכון ואי-ודאות. הממצאים ממחישים את הצורך בהרחבת גוף הידע על אוריינות פיננסית בקרב אוכלוסיות מודרות בישראל, ובפרט בחברה הערבית והחרדית, שבהן קיים מחסור משמעותי בנתונים אמפיריים עדכניים.

מחקרי עומק עתידיים צריכים לבחון כיצד חדשנות דיגיטלית, שימוש באפליקציות פיננסיות, וסביבות למידה מקוונות משפיעים על התנהגות כלכלית של בני נוער ועל צמצום או העמקת פערים חברתיים. בהקשר של צדק חברתי, יש חשיבות לחקור האם כלים דיגיטליים נגישים באופן שוויוני לאוכלוסיות מוחלשות, ובפרט לחברה הערבית, החרדית ויישובי פריפריה, והאם חשיפה לטכנולוגיות פיננסיות עשויה לחזק תחושת מסוגלות ולקדם השתלבות במרחב הכלכלי.

מבחינה יישומית, המחקר הנוכחי מספק כלי מדידה תקף ומהימן למדידה והערכה של רמת האוריינות הפיננסית בישראל, המבוסס על פריטים בינלאומיים שהותאמו לקונטקסט המקומי. כלי זה עשוי לשמש בסיס למדידה שיטתית של ידע, עמדות והתנהגות פיננסית לאורך זמן. לשם כך נדרש תהליך של הסכמה רחבה בין חוקרים, אנשי חינוך וקובעי מדיניות באשר לכלים אחידים, תקפים וברי השוואה, אשר יאפשרו ליצור שפה מחקרית משותפת ולבחון בצורה מהימנה את יעילותן של תכניות חינוך פיננסי. הסכמה זו חיונית לבניית בסיס ידע לאומי, לזיהוי פערים בין מגזרים ולפיתוח התערבויות חינוכיות שיקדמו שוויון הזדמנויות וצדק חברתי.

הצהרת מקוריות - הריני להודיע שמאמר זה לא פורסם בכתב עת אחר, וכל הנתונים, הממצאים והמסקנות המופיעים בו מקוריים בהחלט.

תודות - חלק מן העריכה הלשונית וארגון ההפניות בוצעו בסיוע כלי בינה מלאכותית. האחריות המלאה לתוכן המאמר ולמצאיו היא של המחבר בלבד.

מקורות

- הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה). (2014). פיזה 2012: אוריינות פיננסית - דוח לאומי.
- Ansong, A. (2011). Level of knowledge in personal finance by university freshmen business students. *African Journal of Business Management*, 5(22), 8933–8940. <https://doi.org/10.5897/ajbm11.483>
- Aprea, C., Schultheis, J., & Stolle, K. (2018). Instructional integration of digital learning games in financial literacy education. In T. A. Lucey and K. S. Cooter (Eds.) *Financial literacy for children and youth* (S. 69-88). New York; Bern; Berlin: Lang.
- Atkinson, A., & Messy, F. (2011). Assessing financial literacy in 12 countries: An OECD/INFE international pilot exercise. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 657–665. <https://doi.org/10.1017/s1474747211000539>
- Atkinson, A., & Messy, F. (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD/INFE pilot study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 15. <https://doi.org/10.1787/20797117>
- BenDavid-Hadar, I., & May-Yazdi, O. (2018). The relationships between income, academic education, and financial literacy: The case of the ultra-Orthodox in Israel. *Education and Society*, 36(2), 49 - 76.
- Bottazzi, L., & Oggero, N. (2023). Financial literacy and financial resilience: Evidence from Italy. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, 1, 199–224. <https://doi.org/10.1017/flw.2023.10>
- Fernandes, D., Lynch, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education, and

- downstream financial behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861–1883. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2013.1849>
- Hastings, J. S., Madrian, B. C., & Skimmyhorn, W. L. (2012, September 21). *Financial literacy, financial education and economic outcomes*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series. <http://www.nber.org/papers/w18412>
- Louviere, J., Bateman, H., Thorp, S., & Eckert, C. (2016). *Developing new financial literacy measures to better link financial capability to outcomes (Doctoral dissertation)*. University of Technology Sydney.
- Haag, L., & Brahm, T. (2025). *The gender gap in economic and financial literacy: A review and research agenda*. *International Journal of Consumer Studies*. <https://doi.org/10.1111/ijcs.70031>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). *Financial literacy and planning implications for retirement wellbeing*. Cambridge, Mass. National Bureau of Economic Research.
- OECD (2017), *PISA 2015 Results (Volume IV): Students' Financial Literacy*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264270282-en>
- OECD (2022), *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion 2022*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/cbc4114f-en>.
- Palm, C. T. (2014). *Financial literacy and superannuation investment decision-making in a choice environment: An exploratory study (Doctoral dissertation)*. Queensland University of Technology.
- Silva, T. P. da, Magro, C. B. D., Gorla, M. C., & Nakamura, W. T. (2017). Financial education level of high school students and its economic reflections. *Revista de Administração*, 52(3), 285–303. <https://doi.org/10.1016/j.rausp.2016.12.010>
- Swirski, B. (2023). Israel's Arab citizens need financial inclusion, not exclusion. Adva Center. <https://adva.org/en/israels-arab-citizens-need-financial-inclusion-not-exclusion/>
- Van Campenhout, G. (2015). Revaluing the role of parents as financial socialization agents in youth financial literacy programs. *Journal of Consumer Affairs*, 49(1), 186–222. <https://doi.org/10.1111/joca.12064>
- Xin, Z., Xiao, H., & Lin, G. (2023). *Math anxiety and financial anxiety predicting individuals' financial management behavior*. *Depression and Anxiety*. <https://doi.org/10.1155/2023/3131631>

נספחים

נספח א' - שאלון המחקר חלק א: עמדות בתחום הכספים

להלן היגדים שונים בתחום הכסף וניהולו. ציין באיזו מידה אתה מסכים עם משפטים אלה:

במידה רבה מאוד	במידה מועטה מאוד	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	
					עדיף לבזבז את הכסף היום, מאשר לחסוך אותו לטווח הרחוק
					עדיף להיות את הרגע, כאן ועכשיו, ולא לחשוב איך להסתדר עם הכסף מחר
					על מנת להשיג מטרות אישיות התלויות בכסף, רצוי לתכנן לטווח רחוק
					כדי להגשים מטרות שעולות כסף רצוי לתכנן מראש
					תמיד ניתן למצוא פתרון לבעיות כאלה ואחרות כדי להשיג את המטרות שאדם מציב לעצמו
					כדי שאדם יוכל לקנות מוצרים שהוא זקוק להם בעתיד, הוא צריך להימנע לעיתים מלרכוש מוצרים מסוימים היום
					אדם צריך לקחת בחשבון שכל הזדמנות להשקעה כספית ולרווח גבוה, מכילה גם סיכון גדול להפסד
					הסיכוי להפסד כספי בהשקעה מצטמצם ככל שמפזרים אותו במס' אפיקי השקעה שונים

להלן מס' גורמים שאיתם נוהגים אנשים להתייעץ בנושאים כספיים. לכל גורם סמן באיזו מידה רצוי להתייעץ אתו (מבחינת אמינות, מקצועיות וכו') בתחומים הכספיים:

במידה רבה מאוד	במידה מועטה מאוד	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	הגורם המייעץ
					פקיד בנק
					אתרים באינטרנט
					חברים שמבינים בכסף
					בני משפחה
					יועץ מומחה לעניינים פיננסיים
					מורה מקצועי/מחנך
					גורמי תקשורת
					מורה בתחום החינוך הפיננסי
					אין צורך להתייעץ, זו החלטה אישית

חלק ב': התנהגויות בתחום הכספי

לכל אחד מאתנו התנהגויות שונות בתחום הכספי. סמן מהן ההתנהגויות שמאפיינות אותך להלן שתי טקטיקות שחלק מהאנשים נוקטים כשהם מעוניינים לרכוש מוצר מסוים. באיזו מידה כל אחת מטקטיקות אלה מאפיינת את תהליך הרכישה שלך?

במידה מועטה מאוד	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	
					ניהול מו"מ וויכוח על התנאים שמציעים לי
					השוואת מחירים בין מוצרים שונים מאותו תחום

עם מי אתה מתייעץ לפני רכישת מוצר כלשהו ומי מקבל את ההחלטה? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

1. אני מתייעץ עם חברים או משפחה אבל אני מקבל את ההחלטה
2. אני מתייעץ עם מומחה בתחום אבל אני מקבל את ההחלטה
3. אני מתייעץ עם חברים או משפחה והם גם מקבלים את ההחלטה
4. אני מתייעץ עם מומחה בתחום והוא גם מקבל את ההחלטה
5. איני מתייעץ כלל עם אחרים, מקבל את ההחלטה עצמאית בלבד
6. אף אחד מאלה

סמן לגבי כל משפט את התשובה הנכונה עבורך.

תמיד לא נכון	בדרך כלל לא נכון	לפעמים נכון	בדרך כלל נכון	תמיד נכון	
					לפני ביצוע קנייה, אני שוקל האם אני יכול להרשות לעצמי לרכוש את המוצר מבחינה כספית
					אני מקפיד לשלם את החשבונות שלי בזמן
					אני מקפיד לעקוב אחרי העניינים הכספיים שלי בתדירות גבוהה
					אני מגדיר לעצמי מטרות פיננסיות לזמן ארוך (לחסוך כסף ללימודים, לעסק, ללימודים גבוהים) ושואף להשיגן
					אני שותף בחלק מההחלטות הכספיות שמתרחשות מדי יום במשפחתי
					אני מתנהל לפי תקציב הכנסות והוצאות מסודר
					לרוב אני נוהג לבדוק האם ההוצאות החודשיות שלי מתאימות לצרכים שלי וליכולות הכספיות שלי
					במהלך השנה האחרונה הצלחתי לחסוך כסף כפי שתכננתי
					אם הכנסתי החודשית לא מאפשרת לי לרכוש מוצר מסוים, אני מבקש הלוואה מהמשפחה או מהבנק

חלק ג': הכרת התחום הפיננסי

מהן התשובות הנכונות בתחומי הכספים הבאים? (אם אינך יודע, סמן "לא יודע")

נניח שיש לך 100 ₪ בתוכנית חסכון בבנק, והריבית השנתית של החיסכון היא 2%. כעבור 5 שנים, כמה כסף יצטבר בתוכנית החיסכון?

1. יותר מ-102 ש"ח
2. בדיוק 102 ש"ח
3. פחות מ-102 ₪
4. לא יודע

נניח שהריבית השנתית בתוכנית החיסכון שלך היא 1% ושיעור האינפלציה השנתי הוא 2%. כמה תוכל לקנות בכסף שצברת בחשבונך, לאחר שנה אחת, ביחס להיום?

1. יותר מאשר היום
2. בדיוק כמו היום
3. פחות מהיום
4. לא יודע

ההחזר החודשי של משכנתא ל-15 שנה גבוה יותר מההחזר החודשי של משכנתא ל-30 שנה, אך סך הריבית שנשלם לבנק במשכנתא ל-15 שנה נמוך יותר ממשכנתא ל-30 שנה.

1. נכון
2. לא נכון, זה אותו החזר
3. לא נכון זה החזר נמוך יותר
4. לא יודע

בבית ספר יש 200 ילדים, 20% מהם בנות ו-80% מהם בנים. ל-40% מהבנות יש שיער שחור. לכמה בנות בביה"ס אין שיער שחור?

1. 16
2. 20
3. 24
4. 40

סמן את האפשרות הזולה יותר של רכישת עגבניות:

1. קניית קילו עגבניות ב 2.75 ₪
2. קניית ארגז שלם של 10 ק"ג ב 28 ₪
3. אותו דבר
4. לא יודע

חוזה דעתך על העובדה הבאה: קניית מניה אחת בוודות, בדר"כ מעניקה תשואה ודאית יותר מאשר רכישה של קרן נאמנות?

1. נכון
2. לא נכון
3. לא ניתן לדעת
4. לא יודע

מה סביר שיקרה למחירי איגרות החוב אם שיעור הריבית במשק בעליה?

1. יעלו
2. ירדו
3. לא ישתנו
4. לא יודע

לאמיר יש חשבון באחד הבנקים בישראל. לאחרונה הוא קיבל אימייל עם התוכן הבא:
 "לקוח יקר, חלה שגיאה תקלה בשרת האינטרנט של אתר הבנק. כל נתוני הגישה האישיים שלך לחשבון הבנק באתר
 נמחקו. כתוצאה מכך אין לך כרגע גישה לחשבון הבנק שלך דרך אתר האינטרנט של הבנק. חשוב לציין שבמצב זה,
 חשבונך אינו מאובטח. על מנת לחדש את הגישה לחשבונך דרך אתר האינטרנט של הבנק, אנא לחץ על הקישור
 המצורף למטה. כמו כן, אתה מתבקש לספק את פרטי הגישה באינטרנט לחשבון הבנק שלך, בברכה, הבנק"
 אילו מהעצות הבאות היית מגדיר כעצות טובות ואיזו כעצות לא טובות?

עצה לא טובה	עצה טובה	העצה האפשרית
		השב למייל זה וספק לו את פרטי הכניסה לחשבון הבנק שלך באינטרנט
		צור קשר עם פקיד הבנק שלך, ובדוק את אמיתות המייל שנשלח אליך
		אם הקישור המצורף זהה לכתובת האתר של הבנק אז לחץ על הקישור ופעל לפי ההוראות ואם לא, אז אל תלחץ

חלק ד': שאלות כלליות ודמוגרפיות

מהו מגדרך? א. גבר ב. אישה

מהו גילך? _____ שנים

שם היישוב בו הנך מתגורר? _____

מהו הלאום שלך? א. יהודי ב. ערבי ג. אחר: _____

מהי מידת הדתיות שלך? א. דתי ב. מסורתי ג. חילוני

האם אתה עובד? א. כן ב. לא

**נספח ב' - טבלה 1: נתונים סטטיסטיים תיאוריים:
ידע פיננסי, עמדות, והתנהגות כלכלית.**

סטיית תקן	ממוצע	N	
5.3181	4.1475	617	עמדות: תכנון לטווח ארוך
1.00672	3.7549	612	עמדות: ביטחון עצמי ואמונה עצמית
0.85915	4.2581	616	עמדות: בגרות פיננסית
1.1216	3.4736	606	עמדות: התנגדות לסיכון
4.5340	4.0288	617	עמדות: ציון כולל
7.5353	3.6057	615	עמדות: התייעצות עם אנשי מקצוע
6.4076	2.3725	615	עמדות: התייעצות שלא עם אנשי מקצוע
1.00991	3.6244	615	עמדות: התייעצות עם בני משפחה
1.10160	2.3458	613	עמדות: לא מתייעצים
8.4326	3.6351	607	התנהגות: ניהול משא ומתן והשוואת מחירים
6.5033	3.9130	607	התנהגות: אחריות פיננסית
1.15880	2.8079	604	התנהגות: מעורבות בניהול משק בית
6.9946	3.6286	618	התנהגות: ציון כללי (סולם 1 - 5)
20.89559	65.2289	618	התנהגות: ציון כולל (סולם אחוזונים)
21.968	50.75	606	ידע פיננסי: ציון כללי

נספח ג' = טבלה 2: מתאמים בין המשתנים

ידע פיננסי: ציון כללי	עמדות: ציון כללי	התנהגות: ציון כללי (סולם 1 - 5)	התנהגות: ציון כללי (סולם אחוזי)	
**0.162	**0.419	**0.540	**0.864	התנהגות: אחריות פיננסית מתאם פירסון
0.000	0.000	0.000	0.000	Sig. (2-tailed)
601	607	607	607	N
**0.158	**0.314	1	**0.758	התנהגות: ציון כללי (סולם 1-5) מתאם פירסון
0.000	0.000		0.000	Sig. (2-tailed)
606	617	618	618	N
**0.152	**0.407	**0.758	1	התנהגות: ציון כללי (סולם אחוזונים) מתאם פירסון
0.000	0.000	0.000		Sig. (2-tailed)
606	617	618	618	N
1	**0.207	**0.158	**0.152	ידע פיננסי: ציון כללי מתאם פירסון
	0.000	0.000	0.000	Sig. (2-tailed)
606	606	606	606	N

**המתאם מובהק ברמה של 0.01 (דו-זנבי)
*המתאם מובהק ברמה של 0.05 (דו-זנבי)